

# אור השכל

גליון בית המדרש עיון למחשבה . משיעורי הרב יצחק לאווי

שבת פרשת וילך 'שבת שובה' ה' תשרי תשפ"ו • גליון ז'

## י"ג מידות פרק ב: הסתכלות האחדות השכלית

הדומים לו. אבל אם ננסה לתת שמות משל עצמנו, נראה מיד כי לא קל הוא להחליט איזה מילה אחת לשים בכותרת פרשה שלימה. והרבה פעמים בקריאה שטחית ניתן כותרת לפרשה מסוימת, ובקריאה יותר עיונית נשים לב כי אותה הכותרת היתה שגויה לגמרי וצריך לתת כותרת אחרת. וההבדל בין הכותרות הוא הבדל בין הגדרות שונות לגמרי לפרשה או למצווה או לנושא והינם הבנות שונות זו מזו לחלוטין.

ובאמת, אילו לא רצינו אלא 'סימן' למען נוכל לציין את הפרשה, היה הנקל למספר את הפסוקים ואת הפרקים, וכדרך שעשו בזמנים מאוחרים יותר כאשר ביקשו לציין אל פרשיות שבמקרא, או לכנות לכל פרשה על שם המילה או הפסוק המתחילה אותה, וכדרך שנוהגים חכמי ישראל על הרוב מזמן הראשונים. באופנים הללו הננו מרוויחים גם דיוק בציוני הפרשיות באופן שאי אפשר לטעות בהם, ואין צריך לדעת את הגדר העצמי של כל ספר ופרשה בטרם נציין אליה, כי המילים והמספרים האלה אכן משמשים כמו תיוג סתמי, שאין תפקידו אלא להיות סימן לפרשה סצפית.

אבל לא זוהי הסיבה שחכמים פסקו את הפרשיות וקראו להם שמות וכינו אל המושגים שבמקרא בשמות שלהם, ונוכל לראות זאת אפילו ברמה של שמות החומשים והפרשיות. אשר חכמים לעולם קוראים לשמות החומשים בשמותיהם כמו 'תורת כהנים', 'משנה תורה', 'חומש הפקודים'. (חומשי בראשית ושמות ככל הנראה נקראו ספרי הבריאה ויצאת מצרים, אבל איני בטוח שיש לכך מקורות נפוצים בדברי חכמים). וזאת לפי שהיו סמוכים על הבנתם שזוהי ההגדרה הכללית של הספרים האלה. ואילו בדורות מאוחרים יותר פחות הבינו את עיקרי המשמעות של הספרים, והיו מכנים להם בשמות שאינם מובן וגדר, אלא לדוגמא 'ספר ויקרא', על שם המילה הראשונה שבה.

### 'ש'ש עשרה מידות' – הירוש לשון חכמים

'ש'ש עשרה מידות' (לשון רב יהודה בבלי ר"ה יז, ב) או 'ש'ש עשרה מידות של רחמים' (לשון רבי סימון פסיקתא דר"כ את קרבני לחמי, תנחומא פנחס יב, שוחר טוב תהלים צג, ח) או בשם הכללי יותר 'מידת הרחמים' (במקורות רבים, ובניגוד אל 'מידת הדין', ויש להבין היחס בין 'מידת הרחמים' היחידה, אל 'ש'ש עשרה מידות של רחמים' המרובים) הוא 'קריאת שם', דהיינו 'המשגה', של חכמים לרשימה המצויה במקרא בדרך סיפורית ותיאורית, לא כ'שם דבר'.

### כל מידות חכמים כך הוא: קריאת שמות

[בכך הוא נדבך חשוב מתוך כלל הפעולה הראשונית שעושים חכמים על גבי המקרא, והוא שהם עושים מן הנמצא במקרא בדרך בלתי מוגבלת וסיפורית אל 'מושגים'. בעברי על החומש להוסיף לו כותרות שמתני לב אשר כמעט לכל פרשה ומצוה ישנו 'שם' מפורסם מלשון חכמים, שאיננו מופיע במקרא כלל. כך למשל כבר הפרשה הראשונה ידועה לנו מלשונם בתור 'ששת ימי בראשית' או 'שבעת ימי בראשית'. בעוד 'כותרת כללית' זו איננה נמצאת במקרא כלל, המקרא פשוט מספר יום אחד יום שני וכו'. אבל חכמים כבר ספרו שישנם ששה ושבעה ימים, וקראו לו שם 'ימי בראשית'. או למשל במקרא כתוב פשוט סיפור דברים, 'ולבש הכהן מידו וכו' והרים את הדשן'. אבל בלשוננו הנלמד מן החכמים יש מצוה אשר שמה 'תרומת הדשן'.

הפעולה הזו, כמו כל 'קריאת שם' בעולם, איננה פעולה טריוויאלית, כאילו אין כאן אלא העברת אותו האינפורמציה במילה אחת קצרה. הוא גם אינו 'תיוג' שרירותי, כאילו אין צריך אלא לקרוא שם בכדי שנוכל לקרוא לה, וכל צירוף הברות מועיל לזה כל עוד הוא מובחן מחפצים אחרים

ויבן יי אלהים את הצלע אשר לקח מן האדם לאשה".  
 סתירה זו חוזרת על עצמה בקיצור גם להלן, שנאמר 'ביום  
 ברא אלהים אדם, בדמות אלהים עשה אותו, זכר ונקבה  
 בראם ויברך אותם ויקרא את שמם אדם'. ולהלן נאמר  
 'בצלם אלהים עשה את האדם'. על הסתירה הזו אמרו רבי  
 אבהו (ברכות סא, א) או רב יהודה (כתובות ח, א, ושם שאל בפסוק  
 הראשון עצמו, ויברא את האדם, זכר ונקבה ברא אותם) 'בתחילה עלה  
 במחשבה לברוא שנים, ולבסוף לא נברא אלא אחד'.

המילה הזו 'עלה במחשבה', גם הוא נפוץ בלשון חכמים  
 לתאר עניינים מופשטים ונעלים באלוהות (ולפ"ר לא מצאתי  
 את הלשון הזה 'עלה במחשבה' בלשון חכמים על מחשבת אנוש כלל כי  
 אם על מחשבת הבורא דווקא), ובכתבי הקבלה הוא מקבל פירוש  
 נרחב. והנה גם הוא מחידושי לשונותיהם והגדרותיהם כי  
 לא נמצא בלשון התורה לא 'מחשבה' במונח זה ולא 'עליה  
 במחשבה'. (איני בטוח בכל הבא להלן, כי נראה שיש צדדים שבו 'עלו  
 במחשבה' מתאר בלשון חכמים סוג של 'הוה אמינא' שמתבטל תמיד אחר  
 כך, או על דברים עתידיים הקיימים בכח. וכן לא ברור לי שלשון 'מחשבה'  
 בלשונם הוא על ההסתכלות השכלית שייטכן שהוא דווקא על ה'תכנון'  
 לעשות דבר. ועל כל פנים בלשון הזוהר נראה שמונח הביטוי הוא ממה  
 שאומר, ועוד צריך לעיין ליישב הלשוניות דבר על אופנו, אך מה שאומר  
 נראה נכון בעצם הענין גם אם לא בלשון זה). אבל במאמר זה נרמז  
 הסוד עצמו.

### האחד והרבים באדם, יום, שמים וארץ

הכתובים הסותרים זה את זה מדברים על בחינות שונות  
 מושכלות. הפרשה הראשונה, וכן כל מקום שמדובר על  
 'קריאת השם' 'אדם', הוא מדבר על הזכר והנקבה בהעלם  
 אחד. דהיינו, כאשר נתבונן על 'מהות' או 'צורת', או 'שם'  
 אדם (ראה שבלשון הלמדנים האחרונים משתמשים הרבה במילה 'שם',  
 על הדבר אשר הפילוסופים היו קוראים אותו 'צורה', והוא שהם מדברים  
 בלשון חכמים יותר שכך הוא ה'שם' בלשונם והוא מלשון המקרא) אז  
 הרי ברור שאין שני סוגי 'אדם' - הזכר והנקבה. כי מין  
 האדם כולל את שניהם והם פועלים כאחד להוות את  
 צורת מין האדם. ואינם אלא כשני חלקים של שלם אחד,  
 כמו שלא נאמר שיד ימינו של האדם הוא מין אחר או שם  
 אחר מיד שמאלו, אע"פ שהוא חלוק בחלקיו ובפעולותיו,  
 כי כולם מצטרפים למהות אחת שהוא האדם שלו כל  
 הפעולות השונות וכו'. כך ביחס להסתכלות השכלית

קל וחומר לגבי המושגים הסיפוריים התיאוריים  
 וההלכתיים שבתורה, שאין חכמים אומרים 'מצות תרומת  
 הדשן' לא כפעולת תרגום מכאנית פשוטה, ולא כציון  
 של סימן בעלמא. אלא לפי שעיקר פעולת החכמים הוא  
 המשגת נושאי המקרא באופנים מושכלים. ולשם כך יש  
 צורך במערכת מושגית שלימה, הבנויה מ'מושגים', דהיינו  
 'הגדרות', ולשם כך יש צורך במערכת מושגית שלימה  
 המבוססת על חלוקה בסיסית של סוגי הנושאים, למשל  
 שיש 'סדר נשים וסדר מועד', ובתוכם יש 'קידושין ונישואין  
 וייבום וחליצה', ו'שביתת שבת ומצוות שופר וסוכה', אשר  
 אין אחד מן הצורות הללו נמצאים במקרא.

מן הסימנים להשכלה זו הוא המעבר הלשוני השכיח מן  
 פעלים אל שמות-עצם. כי המקרא מספר פרט אחר פרט מה  
 תעשה וכיצד תעשה, 'ועשית כפורת'. אבל בלשון חכמים  
 תמיד יהיה הנושא מוחלף אל שם עצם 'מעשה הכפורת'.  
 (במקרא גם במקומות שכתוב למשל 'מעשה המנורה', משמעותו הוא  
 פעולת עשיית המנורה, ולא ה'שם דבר' של 'מעשה המנורה'. והפיכו  
 בלשון חכמים). והוא צורה מושכלת שאיננה מפורטת בזמני  
 ושלבי העשייה, אלא מושכל ברגע אחד ובהוויה אחת צורה  
 שלימה, 'מעשה הכפורת', שלה תנאים שונים של מידות  
 כמה ארוך וכמה רחב ומאיזה חומר נעשה ועל ידי מי וכו'.  
 ואילו במקרא יהיה כל זה מסופר בסיפור זמני 'עשה בצלאל  
 את הכפורת ויעשה אותה אמתיים וחצי וכסה אותה זהב'.  
 וכדומה.

### מקור האחרות שבמחשבה מן 'האדם' שעלו

#### במחשבה שנים כאחד

לכל המהלך הזה ישנו שורש במקרא עצמו, ובימים  
 אלה נתחדש לי המקור הראשי שלה בתורה כפי פרשנות  
 חכמים, וטרם הנני יודעה כראוי אך אזכיר את המקור לפי  
 שהוא מסוגיית הימים הללו (והוא נרמז לי מעיון בספר השיחות  
 של סת' בנרדטה אשר ציין להקשר הפילוסופי של העניין ואני אפרש לפי  
 דרך חכמים). ידועה הסתירה בפרשת בראשית, אשר בפרשה  
 ראשונה נאמר 'ויברא אלהים את האדם בצלמו, בצלם  
 אלהים ברא אותו, זכר ונקבה ברא אותם'. ואילו בפרשה  
 שניה נאמר 'וייצר יי אלהים את האדם עפר מן האדמה,  
 ושוב "לא טוב היות האדם לבדו", ויפל יי אלהים תרדמה  
 על האדם וישן, ויקח אחת מצלעותיו, ויסגור בשר תחתונה,

אך בהתבוננות הם 'יום אחד', וזה ההתבוננות המלכדת הוא 'קריאת השם' של הפרשה הראשונה 'יום אחד'. ועל כך אנחנו מזכירים מידת יום בלילה ומידת לילה ביום לומר שהם מידה אחת בכללותם. ויש לנו מילה מיוחדת 'יום' הכולל שניהם.

השני הוא במרחב, אשר בעיניים נראה שישנם 'שמים' ו'ארץ' נפרדים, אבל המתבונן בפעילותם כאחד יכול לראות שהם כולם דבר אחד, 'קורא אני אליהם יעמדו יחדו'. ולזה יש לנו מילה (ואיננו בלשון מקרא שעדיין כותב תמיד שמים וארץ ברצותו להגיד 'העולם כולו', ואילו 'לעולם' כשם לכל החלקים כאחד איננו נמצא בו אלא בזמן כמ"ש המפרשים, והנה ראינו שדווקא במילה היסודית של הזמן 'יום' הוא חל גם על החלק וגם על הכל. אבל לגבי שמים וארץ לא נמצא אלא שלפעמים מונה זה ראשון ולפעמים זה ראשון להורות שהם אחד, וכדברי ר"א ברשב"י בהמשך המדרש הנ"ל) והוא 'העולם כולו'. והמיוחד כאן הוא המילה 'כל', שמוסיפים חכמים כל פעם שרוצים לדבר על 'הכל' דהיינו מה שאנו רגילים לכוונת 'העולם'. לאפוקי 'שמים וארץ' שהוא בהיותם נפרדים. ועל כך נאמר בתפלת דוד 'כי כל בשמים ובארץ לך', ומפרשים בווהר, ש'הכל' הזה הוא לא רק 'כל הנמצא בתוך' שמים וארץ, אלא הוא ה'כל' הכולל שמים וארץ כאחד. (וכל זה ביחס לחלוקת המרחב האנכית, ואילו בחלוקה האופקית ישנו עוד פרשה, שהוא חלוקת הים והיבשה, אשר גם החלק של יבשה בלבד נקרא 'ארץ', וגם כל כולו נקרא 'ארץ', וראוי עוד להבין פרשה זו וחלוקתה מן החלוקה האנכית, למרות ששניהם ענין אחד כי גם האנכי מסופר כחלוקה בין מים למים).

השלישי הוא באדם. (והם השלשה הידועים מספר יצירה זמן ומרחב ואדם או בלשונם עולם שנה נפש) ובו בעיניים נראה שישנם זכר ונקבה נפרדים ואילו בהתבוננות 'ויקרא שמם אדם'.

### ניסיון הסתכלות בעריות המפריד זכר ונקבה

ולפי שאנחנו 'אדם', הרי עיקר חשיבתנו ועבודתנו נמצא בצורה זו, ולכן נוכל למצוא כאן את הדבר הפשוט המעכב בעד ההסתכלות השכלית האחדותית, והוא ה'יצר', אשר ראשיתו, 'יצר העריות', ומה תוכן היצר הזה אם לא המבט שרואה זכר או נקבה ואיננו רואה 'אדם', אלא 'זכר או נקבה', וזהו המבט הנקרא 'תאוה לעינים', שהוא הניסיון המוכר לכל ילוד אשה כאשר רואה אדם ממין נקבה אם להביט בה כ'חפצא של התאוה' או כ'בת אדם'.

וזה הניסיון הוא 'בא נחש על חוה', שכן 'חוה' הוא שמה

על מהות מין האדם הזכר והנקבה אינם כי אם דבר אחד. וההסתכלות המחשבתית הזו נקראת בלשון חכמים 'עלה במחשבה'. כי המחשבה היא הצופה בכל המין הזה כאחד. אבל בפועל כאשר נבראו, והוא הנקרא כאן 'לבסוף', ממילא הם מחולקים כפי שאנחנו רואים אותם בגופם מחולקים זה מזה, כי בהכרח בכדי לפעול את הפעולה של יצירת מין האדם צריכים הזכר והנקבה להיות מופרדים בגופם ובאופיים זה מזה.

ובאמת שיסוד זה איננו מוגבל ל'זכר ונקבה', כי כך הוא גם ביחס לשאר הדברים, הרי ה'אור והחושך', הם משמשים כל אחד זה ב'יום' וזה ב'לילה', אבל בסוף הרי שניהם מצטרפים אל 'יום אחד'. כנאמר ויקרא אלהים לאור יום ולחושך קרא לילה ויהי ערב ויהי בקר יום אחד. נרמז כאן כי לקריאת שם 'יום' ישנם ב' מובנים והשני גדול על הראשון. המובן הראשון של יום אינו אלא על האור, אבל כאשר אנחנו אומרים 'יום' אחד בשלימות אנחנו מדברים על הסדר השלם שהוא 'יהי ערב ויהי בקר', וזהו הנקרא ביחד 'יום אחד'. והיינו כי בפועל הם מוכרחים להיות חלוקים זה בזמנו וזה בזמנו וזה אור וזה חושך, אבל התבוננות שכלית כללית רואה שבסך הכל יש כאן 'יום אחד'. ועל זה נאמר 'אחד' ולא ראשון, לומר כי היום והלילה כאחד הם 'אחד'.

וכך הוא לגבי השמים והארץ כולם, שבמציאותם הגשמית הם חלוקים ורחוקים זה מזה, ועל כן נחלקו התיאורים גם אם ארץ נברא תחילה או שמים נבראו תחילה, ונחלקו בית שמאי ובית הלל אם לקחת לעיקר את הפרשה הראשונה שבו השמים נזכרו תחילה או השניה שבו הארץ נזכרו תחילה. ואמר על כולם רבי שמעון בר יוחאי (בראשית רבה א, יד) "תמה אני היאך נחלקו אבות העולם בית שמאי ובית הלל על ברית שמים וארץ, אלא שאני אומר שניהם לא נבראו אלא כאלפס וכסויה, שנאמר (ישעיה מח, יג): קרא אני אליהם יעמדו יחדו". והוא ההתבוננות השכלית המאחדת. (וכל זה נרמז במו"נ ב, ל. ורמזוהו מפרשיו בח"א פע"ב בדברו על אחדות העולם דהיינו בעיקר ששמים וארץ הם מהות יצירה אחת, ועי' בשיעורנו על פרק ע"ב).

### ג' השמות בעולם שנה נפש

נמצא לנו לפחות ג' שמות ראשיים לאותו הנושא. האחד בזמן והוא כיצד בעיניים נראים יום ולילה חלוקים,

פשוט נסיים בה ונחזור לדברינו שלפיכך כל עיקר 'ראש' השנה והחודש שהוא הראש, הוא כמאמר ספד"צ 'עד דלא הוי מתקלא לא הוי משגחין אפיין באפיין', שישנה 'מידה' או 'משקל', שמאפשר לזכר ונקבה להסתכל פנים בפנים, והיינו כאשר ילמד איך 'זה הנמצא הוא איש אחד', והוא מורה על מקורו שהוא אחד, וזה הדבר נקרא הסתכלות פנים בפנים כמאמר 'אני אעביר כל טובי על פניך', היינו הטוב שהוא בהיות האדם לא לבדו, ולא כבנות האדם הטובות בעיני בני האלהים הבאים להתיצב על השם, ויבוא גם השטן בתוכם, וכאשר תוקע אותו התרועה כשהוא יושב וכשהוא עומד והוא יודע שהוא דבר אחד, אך אם בעיני השטן הם נפרדים הרי השטן מתבלבל, ובכן נחזור אל 'מידות' הרחמים, אשר השכילו חכמים להשכיל בתור 'מידה אחת' או 'שלוש עשרה מידות', ונלמד לא להתבלבל מן מבט 'ותרא וכי תאווה ותקח ותאכל ותתן', אבל נביט אל הכלל, שהוא הנקרא 'בזמן שישיראל מסתכלים כלפי מעלה', היינו 'עלו במחשבה אחד', דהיינו לא 'ידיו של משה' כי אם 'ידו', ואז הוא 'יום אחד הוא יודע לה'.

שנתן לה אדם כאשר היא דבר נפרד ממנו, ולא כמו השם 'אשה' שמרמוז על 'מאיש לקחה זאת', וזאת ה'חווה' הוא מה שרואים כאשר 'מסתכלים בערוה', שהוא הסתכלות שמתאווה לבעול את האשה כנקבה. ואילו ההסתכלות שעליו נאמר 'ואהבת לרעך כמוך' הוא כאשר האדם אומר 'זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי', שהוא 'והיו לבשר אחד', שרואה כיצד הם דבר אחד בשלימותם לפעול כאחד. ולכן כל החכמים העוסקים במבט הכולל השכלי של העולם אומרים שהדבר המנוגד ביותר לזה הוא הנחש הזה של יצרא דעריות, דהיינו בני האלהים שרואות את בנות האדם כי טובות הנה, כאילו הן טובות לבדנה, שיהיו טוב שיקחו אותן, ולא 'לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו'. ולכן מי שרוצה להיות חכם דהיינו לראות בעולם את הדברים הכוללים ולא את מה שיש לו לקחת מהן או את הפרטים שהחוש מראה, דבר ראשון צריך הוא להתחיל לראות את מין האדם, והיינו לא לראות את בנות האדם כמו שראו בני האלהים, אלא כמו ש'עלו במחשבה', שהוא 'אדם'. והנה יצאנו הרבה מן העניין שהיינו בו, אך משהגענו לכאן

### שבת שבתון - שמחת יום הכיפורים

ייתכן שיאמר אחד מערלי הלב שאינם בושים לנגות את הדברים היפים: מה החג הזה, בלא משתאות וסעודות, בלא חבורות של מארחים ואורחים, בלא שיכר לרוב, בלא שולחנות מפוארים, בלא אספקה שופעת של כל הנחוץ להילולה: שעשועים ומשחקים עם תעלולים והלצות, ריקודים לקול החליל והקתרוס, התופים והמצילתיים ושאר הכלים, שבמוסיקה מן הסוג הרפוי והרך מעוררים, באמצעות האוזניים, את התשוקות נטולות הרסן? שהרי מן הסתם הבריות חושבים שדברים אלה ומה שמשמע מהם משמחים את הלב, מתוך שאינם יודעים את השמחה האמיתית.

אך משה כליל החכמה, שראה אותה בעיניו החדות, הכריז על הצום כעל חג וכנגדול בחגים, הואיל וקרא לו בלשון אבותינו 'שבת השבתות', מה שבפי היוונים יהיה 'שבועית השבועיות', הקדוש שבקדושים... ולכן איש לא יניח שרבינו הקדוש מטיל עלינו את הרעב, הקשה מנשוא יותר מכל הרעות, אלא שהוא מפסיק לרנע את הזרם הנשפך אל בתי הקיבול שבגופנו, כי בדרך זו אמורה הזרימה הנובעת זכה וטהורה ממעיין התבונה לגלוש אל נפשנו... (פילון האלכסנדרוני, על החוקים לפרטיהם ב', כתבי פילון ח'ג עמ' 61-62)

### סדר השיעורים

פרשת האזינו  
תשפ"ו

בע"ה יהיה שיעור במאנסי באחד מן הימים שלפני יוה"כ ויש להתעדכן בוואצאפ

להצטרפות לקבלת הגליון שלחו אימייל  
subscribe@ylowy.com  
לכל השיעורים והמאמרים ועוד  
yitzchoklowy.com

שיעורים חיים